

เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี :
เนื้อหาและความหมายทางวัฒนธรรม¹

The Narratives of the War between Siam and Saiburi:
Content and Cultural Meanings¹

พลกฤษณ์ วสีวิวัฒน์^{2*} และสุภาวดี วสีวิวัฒน์²
Phollakrit Waseewiwat^{2*} and Supawadee Waseewiwat²

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี : พลวัตในสังคมไทยร่วมสมัย และแนวทางบูรณาการคติชนวิทยากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ได้รับทุนอุดหนุนจากเงินกองทุนเพื่องานวิจัย นวัตกรรม และงานสร้างสรรค์ ประจำปีงบประมาณ 2564 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

² คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช 80280

¹ This article is part of research project “The narratives of the war between Siam and Sai Buri: dynamics in contemporary Thai society, and approaches integrating folklore and local history”. It was funded fund for research, innovation and creativity 2021, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University.

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, 80280, Thailand

* Corresponding author: E-mail address: phollakrit_was@nstru.ac.th

(Received: February 20, 2022; Revised: June 30, 2022; Accepted: July 7, 2022)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา โดยเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา และสตูล พร้อมทั้งเก็บข้อมูลเอกสารมาศึกษาด้วย ผลการศึกษาพบเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี จำนวน 56 เรื่อง จำแนกเนื้อหาออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ บอกเล่าเหตุการณ์ก่อนการสู้รบ ระหว่างการสู้รบ และหลังการสู้รบ เนื้อหาของเรื่องเล่าดังกล่าวยังแฝงความหมายทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความคิดความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนในคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ใน 4 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับภูมินามและสถานที่สำคัญในท้องถิ่น 2) เส้นทางโบราณ เส้นทางเดินทัพ และเส้นทางจาริกแสวงบุญ ทางสายเดียวกัน 3) การตั้งถิ่นฐานของมุสลิมและการผสมผสานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคใต้ และ 4) การต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐสยามกับรัฐมลายู การศึกษานี้บ่งชี้ว่าเรื่องเล่าประจำถิ่นซึ่งมักบอกเล่าเรื่องราวที่เชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้นจริงในท้องถิ่นนั้น ส่วนใหญ่มีเหตุการณ์สำคัญในเรื่องเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ นอกจากนี้เรื่องเล่ายังแฝงความหมายทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงความคิดความเชื่อ และจินตนาการของผู้คนไว้ด้วย

คำสำคัญ: เรื่องเล่า สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ความหมายทางวัฒนธรรม

Abstract

This research paper aims to study the content and cultural meaning of the narratives of the war between Siam and Saiburi. It is a qualitative research, according to research methodology in folklore field. Data was collected in Nakhon Si Thammarat, Phatthalung, Trang, Songkhla and Satun provinces, along with collecting document data for the study. The results of the research revealed 56 the narratives of the war between Siam and Saiburi, classified into 3 groups: 1) telling the events before the battle 2) telling the events during the battle, and 3) telling the events after the battle. The content of these narratives also has cultural meanings that show ideas, beliefs and relationships among people in the Thai-Malay peninsula in 4 key themes: 1) relationship between narratives and local names and landmarks. 2) the ancient path marching route and the path of pilgrimage same line. 3) Muslim settlement and cultural integration in the southern region, and 4) the negotiation of power relations between the Siamese and Malay states. This study indicates that in the local narratives, which are often based on events believed to have happened in the local area, most of the important events in the story are reliable information. The narrative also carries cultural connotations that represent people's thoughts, beliefs, and imaginations.

Keywords: Narrative, The War between Siam and Saiburi, Cultural Meaning

บทนำ

สงครามระหว่างสยาม³ กับหัวเมืองมลายูในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับเป็นการศึกครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติ เนื่องจากเมืองหลวงต้องส่งทหารลงไปปราบหัวเมืองดังกล่าวหลายครั้ง และการสู้รบยืดเยื้อหลายปีกว่าจะสงบ นับตั้งแต่เหตุการณ์พระยาปัตตานี (พ่าย) ร่วมกับแขกสลัดยกกองทัพมาตีเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2334 พระยาตรังกานูคบคิดกับเจ้าเมืองยะหริ่งแข็งเมืองและยกทัพมาตีเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. 2351 เจ้าพระยาไทรบุรี (ปะแงร์น) สมคบกับพม่าจะเข้าตีหัวเมืองทางใต้ ต่อมาได้สนับสนุนตงกูเดิน ซึ่งเป็นหลานชายบุกยึดไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2374 และกรณีพวกของตงกูปะแงร์นโจมตีไทรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2381 [1] สงครามครั้งนั้นยังเกี่ยวข้องกับชาติตะวันตกที่แผ่อำนาจเข้ามายังคาบสมุทรไทย-มาเลย์ ยิ่งทำให้ยุ่งยากในการแก้ปัญหา แม้ว่าต่อมาสยามจะสามารถปราบหัวเมืองมลายูได้ แต่ความขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายก็ไม่จางหาย จนกลายเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้สยามเลือกที่จะยกดินแดนบริเวณนี้ส่วนหนึ่งให้แก่อังกฤษเพื่อรักษาอาณาเขตส่วนใหญ่เอาไว้ เมื่อ พ.ศ. 2452

การสู้รบครั้งนั้นบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในหลายลักษณะทั้งในรูปแบบพงศาวดาร เช่น พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3, พงศาวดารเมืองสงขลา, เอกสารของข้าราชการสยาม เช่น จดหมายของหลวงอุดมสมบัติ, ตลอดไปจนถึงเอกสารของชาวต่างประเทศ เช่น บันทึกจดหมายเหตุรายวันของ ร้อยโท เจมส์ โลว์ เอกสารของนายเฮนรี เบอร์นีย์ เรื่องราวเกี่ยวกับสงครามระหว่างสยามกับหัวเมืองมลายูยังได้รับการถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะในลักษณะเรื่องเล่าและเพลงกล่อมเด็กอีกด้วย โดยเฉพาะข้อมูลประเภทเรื่องเล่า พบจำนวนมากในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย หลายเรื่องกล่าวถึงสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ทั้งที่บอกเล่าการสู้รบ เคนทัฟ และกวาดต้อนเชลย เช่น เรื่องบ้านค่ายและค่ายชาวไทร อำเภอบางปะยูง จังหวัดพัทลุง เล่าว่า “บริเวณตำบลดอนประดู่เคยเป็นที่สู้รบระหว่างกองทัพไทยกับกองทัพไทรบุรีที่บุกเข้ามาตีเมืองพัทลุง ที่ตั้งค่ายทหารไทย ชาวบ้านเรียกว่าบ้านค่าย ส่วนที่ตั้งค่ายทหารไทรบุรี เรียกว่าค่ายชาวไทร ครั้งนั้นชาวบ้านได้ร่วมกับทหารไทยช่วยกันต่อสู้กับทหารเมืองไทร จนฝ่ายเมืองไทรต้องถอยออกไป” [2]

จะเห็นได้ว่า เรื่องเล่าข้างต้นได้บอกเล่าเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ซึ่งเชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้น ในพื้นที่ ทั้งยังอธิบายที่มาของชื่อบ้านนามเมืองซึ่งเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สู้รบครั้งนั้น เมื่อวิเคราะห์ลึกลงไปยิ่งทำให้เห็นความพยายามนำเสนอวีรกรรมของวีรบุรุษท้องถิ่นที่ช่วยปกป้องบ้านเมืองจากการรุกรานของข้าศึก ซึ่งเรื่องราวดังกล่าว ไม่ปรากฏการบันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ นัยหนึ่งวีรบุรุษในเรื่องเล่ายังเป็นการจำลองอุดมคติที่สังคมยกย่อง มาไว้ในรูปแบบบุคคล [3] เรื่องเล่ารูปแบบนี้ในทางคติชนวิทยาจัดอยู่ในประเภท “นิทานประจำถิ่น” ที่เล่าสืบต่อกันมา มักเกี่ยวข้องหรือเป็นการอธิบายความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ และเป็นเรื่องราวที่เชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้นจริงในท้องถิ่น [4] เรื่องเล่าประเภทนี้ส่วนใหญ่มีนัยบ่งบอกความสัมพันธ์กับท้องถิ่นทั้งที่เป็นบุคคลและสถานที่ จึงมีบทบาทในการอธิบาย ภูมินาม สร้างความภูมิใจ และอัตลักษณ์ในท้องถิ่น [5] ขณะที่ในทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นถือว่าเป็น “หลักฐานจากการบอกเล่า” ในลักษณะประเพณีบอกเล่าที่กล่าวถึงเหตุการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนานมาแล้ว

³ เนื่องจากเรื่องเล่าที่ศึกษา หลายเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์สู้รบระหว่างกองทัพฝ่ายไทยกับกองทัพฝ่ายไทรบุรี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นว่าเป็นการต่อสู้ระหว่าง “สยาม” กับ “ไทรบุรี” คณะผู้วิจัยจึงนำคำทั้งสองมาเป็นคำสำคัญในการวิจัยนี้ โดยใช้คำว่า “สยาม” เมื่อกล่าวถึง ประเทศไทยในสมัยดังกล่าว ส่วน “ไทรบุรี” นั้น เป็นอีกชื่อหนึ่งของของรัฐกะตะ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งเคยเป็นเมืองประเทศราชของสยาม”

โดยการถ่ายทอดในลักษณะคำพูด คำร้องสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นข้อมูลที่ผู้เล่าไม่ได้เห็นมาด้วยตัวเอง แต่ได้มาจากการเล่าต่อ ๆ กันมา จนในที่สุดอาจมีการจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ข้อมูลลักษณะนี้มีความหลากหลายซึ่งเป็นที่สะท้อนสภาพด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความเชื่อของกลุ่มคน [6] ดังนั้น เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องราวที่บอกเล่าความขัดแย้งและการสู้รบระหว่างทหารทั้งสองฝ่ายเท่านั้น หากยังเป็นเรื่องเล่าที่บันทึกเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับสงครามเอาไว้ และมีความหมายในระดับลึกซึ้งให้เห็นความหมายทางวัฒนธรรม⁴ ที่แสดงถึงความคิดความเชื่อของผู้คน ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมอีกด้วย เรื่องเล่ากลุ่มนี้จึงเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจศึกษา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่ผ่านมาทำให้ทราบว่า ยังไม่มีผลงานที่ศึกษาเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีโดยเฉพาะ แต่มีงานวิชาการในทางประวัติศาสตร์ที่ศึกษาเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี โดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชมลายูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) ของ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม, วิทยานิพนธ์เรื่อง นครศรีธรรมราชกับการปกครองหัวเมืองมลายูในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394) ของ อุดม นิปรียาย, วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ของ พรชัย นาคสีทอง, และบทความเรื่อง นครศรีธรรมราชกับหัวเมืองมลายู (ไทรบุรี) ในต้นรัตนโกสินทร์ ทศนะจากเอกสารต่างประเทศ ของ พรณงาม เ่งธรรมาสาร งานวิชาการเหล่านี้เป็นการวิเคราะห์เอกสารที่บันทึกเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีเอาไว้ ทั้งที่เป็นพระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ บันทึกของข้าราชการสยาม ตลอดจนเอกสารของชาวต่างชาติ ทั้งนี้ เพื่อที่จะอธิบายเหตุการณ์สงครามครั้งนั้นในแง่มุมต่าง ๆ ผลการศึกษาโดยรวมทำให้ทราบสาเหตุของการสู้รบ ลำดับเหตุการณ์สงคราม ผลกระทบจากสงคราม และวิถีจัดการกับปัญหาสงครามของราชสำนักสยาม กระนั้นก็ดี ยังไม่พบการศึกษาเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีที่ถ่ายทอดในรูปแบบมุขปาฐะ และไม่ปรากฏการวิเคราะห์เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ในเชิงคติชนวิทยา ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องเล่ากลุ่มนี้ด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเนื้อหาและความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยทางคติชนวิทยา (Folklore Approach) โดยใช้ข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ที่มีความรู้ในประเด็นที่ศึกษา อีกทั้งรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) มาประกอบการศึกษา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องเล่าในสังคมไทยร่วมสมัย เอกสารเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยา ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับสงครามระหว่างสยามกับ

⁴ คำว่า “วัฒนธรรม” ในที่นี้หมายถึงระบบความสัมพันธ์ของคนกับคน และคนกับธรรมชาติ เป็นระบบความสัมพันธ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น และปฏิบัติสืบทอดกันมาจากอดีต เพื่อเอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตและต่อการมีชีวิตที่ดี วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีส่วนในการกำหนด วิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มคน และเป็นระบบที่เปลี่ยนแปลงไปตามองค์ประกอบที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา [7]

ไทรบุรี เพื่อเป็นแนวทาง ในการดำเนินการวิจัย

2. กำหนดพื้นที่ในการศึกษา ประกอบด้วย พื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามซึ่งปรากฏเรื่องเล่าเหตุการณ์ สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง สงขลา และสตูล รวมถึงพื้นที่เก็บ ข้อมูลเอกสาร ซึ่งบันทึกเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งหนังสือ วารสาร งานวิจัย เอกสารประชาสัมพันธ์ และงานเขียนในเว็บไซต์ต่าง ๆ

3. กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้รู้ในชุมชน ด้วยวิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ได้แก่ กลุ่มประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา หรือประชาชนทั่วไปที่สามารถ เล่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในพื้นที่นั้น ๆ ได้ อีกทั้งใช้วิธีคัดเลือกแบบสโนว์บอลล์ (snowball sampling) ให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มแรกเสนอผู้ให้ข้อมูลสำคัญกลุ่มต่อไปที่สามารถเล่าเรื่องราว ข้างต้นได้ กำหนดจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญจังหวัดละ 6 คน 5 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 30 คน

4. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่ศึกษาในช่วง พ.ศ. 2563-2565 ด้วยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) เก็บข้อมูลเรื่องเล่าหนึ่งเรื่องจากผู้ให้ข้อมูลอย่างน้อยหนึ่งคนเพื่อเป็นข้อมูลไว้ สอบทานกัน อีกทั้งจะตรวจสอบความสอดคล้องและความถูกต้องของข้อมูล โดยใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้า ด้านข้อมูล (Data Triangulate) พร้อมนำเอกสารทางประวัติศาสตร์และผลงานการศึกษาเหตุการณ์สงคราม ระหว่างสยามกับไทรบุรีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เชื่อถือได้มาใช้ในการตรวจสอบข้อมูล โดยเลือกเรื่องเล่า สำนวนที่มีเนื้อหาสมบูรณ์มาเป็นตัวแทนของเรื่องนั้น ๆ อีกทั้งเก็บข้อมูลเอกสารที่บันทึกเรื่องเล่าสงคราม ระหว่างสยามกับไทรบุรีเอาไว้จากแหล่งต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นด้วย

5. วิเคราะห์ข้อมูล โดยนำวิธีการศึกษาเรื่องเล่าและแนวคิดเรื่องอนุภาค⁵ ในทางคติชนวิทยามาเป็น แนวทางในการศึกษา พร้อมนำแนวคิดทางมานุษยวิทยาประกอบการวิเคราะห์ เพื่อช่วยในการอธิบายและ ตีความข้อมูลให้มีความลึกซึ้งยิ่งขึ้น จากนั้นนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและข้อมูลเอกสารได้เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ทั้งที่เป็น เรื่องที่เล่าสืบทอดกันมาในรูปแบบมุขปาฐะ และเรื่องที่น่าเรื่องเล่าในรูปแบบมุขปาฐะมาบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ อักษร จำนวน 56 เรื่อง พบที่จังหวัดนครศรีธรรมราชมากที่สุด จำนวน 24 เรื่อง รองลงมาที่จังหวัดสงขลา จำนวน 11 เรื่อง จังหวัดพัทลุง จำนวน 9 เรื่อง จังหวัดตรัง จำนวน 6 เรื่อง และจังหวัดสตูล จำนวน 6 เรื่อง ตามลำดับ ผลการศึกษามีดังนี้

1. เนื้อหาของเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี

เนื่องจากเรื่องเล่าที่รวบรวมได้ล้วนมีเนื้อหาสอดคล้องกับเหตุการณ์สงครามในช่วงใดช่วงหนึ่ง จึง สามารถจำแนกเนื้อหาของเรื่องเล่าตามลำดับเหตุการณ์ ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ เรื่องเล่าเหตุการณ์ก่อน การสู้รบ เรื่องเล่าเหตุการณ์ระหว่างการสู้รบ และเรื่องเล่าเหตุการณ์หลังการสู้รบ ดังนี้

⁵ อนุภาค (motif) ในทางคติชนวิทยา หมายถึง องค์ประกอบเล็ก ๆ ในนิทานที่มีลักษณะเด่นเป็นพิเศษซึ่งทำให้เกิดการจดจำ และเล่าสืบทอดต่อ อนุภาคแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ตัวละครที่มีคุณสมบัติพิเศษ วัตถุสิ่งของที่มีลักษณะพิเศษหรือแปลกผิด ธรรมดา และเหตุการณ์ที่มีลักษณะพิเศษ [4] การศึกษาอนุภาคที่น่าสนใจในนิทานเรื่องหนึ่ง หรือวิเคราะห์อนุภาคที่ปรากฏซ้ำ ในนิทานหลาย ๆ เรื่อง ทำให้เห็นถึงความคิดความเชื่อทางวัฒนธรรมของผู้เป็นเจ้าของนิทานเรื่องนั้น ๆ

1.1 เรื่องเล่าเหตุการณ์ก่อนการสู้รบ

เรื่องเล่ากลุ่มนี้เล่าเหตุการณ์ก่อนกองทัพสยามต่อสู้กับกองทัพไทรบุรี ตั้งแต่ฝ่ายสยามเริ่มเตรียมกองทัพ จนถึงการเดินทางไปสู้รบ พบจำนวน 13 เรื่อง ประกอบด้วยเรื่องเล่าการเกณฑ์ไพร่พลไปสู้รบ การสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหาร และการเดินทางไปสู้รบ

1.1.1 เรื่องเล่าการเกณฑ์ไพร่พลไปสู้รบ กล่าวถึงการเกณฑ์ชาวบ้านไปเป็นทหารสู้รบกับกองทัพไทรบุรี พบจำนวน 2 เรื่อง ดังตัวอย่าง เรื่องบ้านพังลา อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา เล่าว่า “...ทัพหลวงจำเป็นต้องเกณฑ์ไพร่พล รวมถึงข้ามน้ำข้ามภูเขาจากบ้านคลองแงะและทุ่งลุงเพื่อนำไปทำศึกสงคราม ทำให้ข้าวกูหนึ่งต้องพลัดพรากกัน ‘วันที่จากลาที่มาถึง พี่ต้องเดินทางไปได้ ตอนเหนือของไทรบุรีหรือรัฐเกดาห์ น้องต้องจากพี่แล้ว การศึกถ้าเสร็จสิ้น พี่ไม่ตาย เราคงต้องพบกันอีก’ เสียงร่ำลาครวญครางของทั้งสอง ชาวบ้านและนายทหารนายกองต่างรับรู้และสงสาร จึงตั้งนามหมู่บ้าน ณ ที่แห่งนี้ว่า ‘บ้านพังลา’ ข้าพเจ้าบอกเล่าข้างปลายแต่นั้นมา” [8] เรื่องบ้านพังลานนอกจากจะบอกเล่าการเกณฑ์ไพร่พลไปสู้รบแล้ว ยังได้นำอนุภาคข้างมาเป็นสัญลักษณ์ในการถ่ายทอดความรู้สึกโศกเศร้าอาลัยของชาวบ้านที่ต้องพลัดพรากจากคนรัก เนื่องจากถูกเกณฑ์ไปเป็นทหารอีกด้วย

1.1.2 เรื่องเล่าการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหาร กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมการสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ทหารที่จะเดินทางไปสู้รบ และการสร้างเครื่องรางของขลังเพื่อให้ทหารได้นำติดตัวไปสงคราม พบจำนวน 2 เรื่อง เช่น เรื่องบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ วัดเสมาไชย อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า “...ในคราวเจ้าพระยานครน้อยกรีธาทัพไปตีไทรบุรีได้นำน้ำศักดิ์สิทธิ์บ่อน้ำเข้าพิธีพุทธาภิเษก ประพรมให้ทหารและให้ทหารดื่มบ่อน้ำนี้ เมื่อไปทำสงครามกับเมืองไทรบุรีและได้รับชัยชนะกลับมา ชาวนครจึงเชื่อว่าบ่อน้ำนี้ผู้ใดได้ดื่มกินจะได้รับชัยชนะในทุกคราว” [9]

1.1.3 เรื่องเล่าการเดินทางไปสู้รบ กล่าวถึงการเดินทางของกองทัพสยามไปสู้รบกองทัพไทรบุรี ทั้งที่เป็นเรื่องทหารจากชุมชนต่าง ๆ ที่เดินทางมาสมทบกับกองทัพของเมืองนครศรีธรรมราช และการเดินทางของกองทัพสยามไปยังไทรบุรีและเมืองตรัง เพื่อสู้รบกับฝ่ายตรงข้าม พบจำนวน 9 เรื่อง เป็นต้นว่า เรื่องบ้านชะอวด อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า “...ชะอวดอยู่ในเส้นทางเดินทางจากนครไปไทรบุรี เริ่มจากเมืองนคร ผ่านควนพัง ควนบ้านชะอวด มุ่งลงทางใต้ต่อไป โดยใช้การลัดเลาะขอบควนและพรุเป็นหลัก...” [10]

1.2 เรื่องเล่าเหตุการณ์ระหว่างการสู้รบ

เรื่องเล่ากลุ่มนี้เล่าเหตุการณ์ระหว่างการสู้รบระหว่างทหารสยามกับทหารไทรบุรีที่สมรภูมิต่าง ๆ และผลกระทบจากการต่อสู้ พบจำนวน 23 เรื่อง ประกอบด้วยเรื่องเล่าการสู้รบระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย การเผาทำลายบ้านเมืองและการปล้นชิงสงคราม

1.2.1 เรื่องเล่าการต่อสู้กันระหว่างทหารทั้งสองฝ่าย กล่าวถึงเหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างทหารสยามกับไทรบุรีในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นที่อำเภอจะนะ และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา รวมถึงในพื้นที่เขตรอยต่อของจังหวัดสงขลาและจังหวัดสตูล พบจำนวน 19 เรื่อง ดังเรื่องตำนานโต๊ะแนแนะ ทวดเมืองสตูล จังหวัดสตูล ตอนหนึ่ง เล่าว่า “...พระปลัดจ้อย รักษาการเจ้าเมืองพัทลุง นำกำลังทหารไปสู้รบกับฝ่ายขบถที่รัตภูมิ ทหารพัทลุงเพลิงพลั่วเสียที่ข้าศึก ศพทหารกองเกลื่อนกลาด พระปลัดจ้อยเห็นจวนตัว

แก๊งออกอุบายทำที่ว่าตาย ล้มตัวลงปะปนกับศพ เมื่อทหารเมืองไทรไปไกลลับตา พระปลัดจួយค่อย ๆ พาร่างที่บอบช้ำเข้าป่ามุ่งหน้าไปพัทลุง เมื่อถึงพัทลุงก็ระดมพลจัดทัพขึ้นใหม่ กลับมาสู้กับพวกไทรบุรีที่สมรภูมิเดิมจนฝ่ายชบลพ่ายแพ้หนีกลับไป...” [11]

1.2.2 เรื่องเล่าการเผาทำลายบ้านเมือง กล่าวถึงเหตุการณ์ทหารฝ่ายไทรบุรีบุกเข้ามาเผาทำลายบ้านเมืองในพื้นที่บ้านนาท่าม อำเภอเมือง จังหวัดตรัง และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พบจำนวน 2 เรื่อง เช่น เรื่องวัดร้างพระผุด อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เล่าว่า “...สถานที่นี้ก่อนเป็นวัดร้างมาหลายร้อยปี ถูกข้าศึกแขก บุกทำลายกุฏิเสนาสนะ ตลอดพระประธานในพระอุโบสถ...” [12]

1.2.3 เรื่องเล่าการลี้ภัยสงคราม กล่าวถึงเหตุการณ์การลี้ภัยการสู้รบระหว่างสยามกับไทรบุรีไปอยู่ในพื้นที่แห่งใหม่ พบจำนวน 2 เรื่อง เป็นต้นว่า เรื่องบ้านตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เล่าว่า “...สมัยก่อนชาวบ้านตะโหมดเป็นชาวอิสลาม อพยพหนีศึกสงครามมาจากไทรบุรี มีโต๊ะหมุดเป็นผู้นำเดินทางมาถึงบริเวณที่ราบเหมาะแก่การทำกิน จึงได้ตั้งสร้างบ้านเรือนขึ้น เรียกกันว่าบ้านโต๊ะหมุด ต่อมาเพี้ยนเป็นบ้านตะโหมด” [13]

1.3 เรื่องเล่าเหตุการณ์หลังการสู้รบ

เรื่องเล่ากลุ่มนี้บอกเล่าเหตุการณ์หลังการสู้รบระหว่างทหารสยามกับทหารไทรบุรีเสร็จสิ้น พบจำนวน 20 เรื่อง ประกอบด้วยเรื่องเล่าการกวาดต้อนเชลย การฉลองชัยชนะ และการทำบุญไถ่บาป

1.3.1 เรื่องเล่าการกวาดต้อนเชลย กล่าวถึงเหตุการณ์กวาดต้อนเชลยสงครามจาก ไทรบุรีแล้วส่งไปอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง กระบี่ และพังงา พบจำนวน 15 เรื่อง เช่น เรื่องบ้านคันทรง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช บอกเล่าที่มาของชื่อหมู่บ้านซึ่งเชื่อมโยงกับเหตุการณ์กวาดต้อนเชลยมายังนครศรีธรรมราช ความว่า “... นายกองของพระภักดีบริรักษ์ (แสง) ได้พาเชลยไปเลือกทำเลที่ตั้งบ้านเรือน เห็นว่าท้องทุ่ง ริมคลองหัวตรุดบริเวณนี้มีพื้นที่กว้างขวาง เหมาะแก่การทำนาปลูกข้าวสำหรับเก็บไว้เป็นเสบียงยามศึกสงคราม จึงได้จับจองพื้นที่บริเวณดังกล่าว โดยใช้ฉิ่งผืนใหญ่ด้ามยาวปักไว้เป็นเครื่องหมายมองเห็นได้แต่ไกล เมื่อเชลยสร้างบ้านเรือนขึ้นเรียบริ้อย ชาวบ้านจึงเรียกกลุ่มบ้านละแวกนี้ว่า ‘บ้านคันทรง’...” [14]

1.3.2 เรื่องเล่าการฉลองชัยชนะ กล่าวถึงการฉลองชัยชนะของฝ่ายสยามหลังกลับจากการทำสงคราม พบจำนวน 2 เรื่อง เป็นต้นว่า เรื่องศาลามีชัย อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช บอกเล่าประวัติของศาลาแห่งหนึ่งที่ใช้ในการเฉลิมฉลองหลังชนะสงคราม ต่อมาปรากฏการนำชื่อศาลาดังกล่าวมาเป็นชื่อของชุมชนศาลามีชัย ความตอนหนึ่งว่า “...ก่อนทัพเมืองนครศรีธรรมราชยกกองทัพไปรบไทรบุรี ได้สร้างศาลาขึ้นเพื่อทำพิธีนิมนต์พระสงฆ์สวดให้ศีลให้พรแก่กองทัพ ให้รบชนะข้าศึกกลับมาและทำเครื่องรางของขลังด้วยเมื่อรบกลับมาได้ชนะ ก็ได้จัดให้มีการฉลองชัยชนะกันที่ศาลานั้นอีก เลยได้ชื่อว่าลัมฤทธิ์ชัย ต่อมาเรียกกันว่าศาลามีชัย” [15]

1.3.3 เรื่องเล่าการทำบุญไถ่บาป กล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปและวัด เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่เสียชีวิตในการสู้รบ พบจำนวน 3 เรื่อง เช่น เรื่องพระพุทธรูปไถ่บาป ภายในวิหารเขียน วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า “...ในอดีตเมื่อเมืองประเทศราชจะถวายบรรณาการต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้กษัตริย์ที่กรุงเทพฯ เมืองเหล่านั้นก็จะทำถวายเจ้าเมืองนครด้วยชุดหนึ่ง แต่ต่อมาทางกรุงเทพฯ เห็นว่าเมืองนครกำลังจะเลียนแบบกษัตริย์ จึงสั่งให้ทำลายต้นไม้เงินต้นไม้ทองดังกล่าวจนหมด เจ้าพระยาอนุกรมการเมืองนำ

มาหล่อเป็นพระพุทธรูปใถ่บาบที่ไปรบเมืองไทร ผ่าฝ่ายตรงข้ามในครั้งนั้น พร้อมทั้งให้ทำวัดใถ่บาบด้วย” [16] เรื่องเล่ากลุ่มนี้แสดงให้เห็นความเชื่อที่ว่าแม่การฆ่าฟันฆ่าศึกในสงครามจะทำให้ไปด้วยความจำเป็นเพื่อรักษาบ้านเมือง แต่ก็เป็นการบาปกรรม จึงต้องมีการสร้างศาสนวัตถุหรือศาสนสถานเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้เสียชีวิตจากการต่อสู้และใถ่บาบให้แก่ตนเองจากการกระทำครั้งนั้น ซึ่งอาจจะเป็นความเชื่อในทางการทหารที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

จะเห็นได้ว่า เรื่องเล่าทั้งหมดมีเนื้อหาสอดคล้องกับเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีตามที่บันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่บอกเล่าเหตุการณ์สงครามในช่วงเวลาหนึ่ง อาจเป็นช่วงก่อนการสู้รบ ระหว่าง การสู้รบ หรือหลังการสู้รบ โดยกล่าวถึงเหตุการณ์สงครามไว้อย่างกว้าง ๆ ไม่ได้ระบุว่าจะสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในเรื่องเล่าเป็นเหตุการณ์ครั้งใดและเกิดขึ้นเมื่อไร ซึ่งการเล่าเรื่องแบบนี้เป็นลักษณะสำคัญของเรื่องเล่าที่เจตนาจะบอกเล่าเหตุการณ์มากกว่าที่จะระบุช่วงเวลาที่เกิดเหตุไว้อย่างชัดเจนในลักษณะการบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ กระนั้นก็ดี เรื่องเล่าจำนวนหนึ่งได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับฉากของเหตุการณ์ไว้ด้วย ซึ่งเมื่อนำมาเทียบกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่าน่าจะเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงใด ฉะนั้น อาจกล่าวได้ว่า เหตุการณ์หลักในเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้ เรื่องเล่ากลุ่มนี้จึงยังคงทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์สงครามในแง่ใด แง่หนึ่ง หรือเหตุการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสงครามครั้งนั้นเอาไว้ ทำให้ทราบรายละเอียดของสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในอีกแง่มุมหนึ่ง

ทั้งนี้ เนื่องจากเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในปัจจุบันเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาในแบบมุขปาฐะ หรือที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็เป็นการนำเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะมาจดบันทึกไว้ในชั้นหลังเมื่อไม่นานมานี้ ไม่ได้จดจารในช่วงที่เกิดเหตุการณ์ เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจึงยังคงมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าที่อาจมีการแต่งเติมรายละเอียดของบางเหตุการณ์ การจะถือว่าเรื่องเล่าเป็นข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ทั้งหมดจำเป็นต้องสอบทานกับหลักฐานอื่น ๆ อย่างละเอียดรอบคอบ อย่งไรก็ดี ด้วยเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีมีทั้งข้อเท็จจริงและอาจ มีเหตุการณ์ที่เสริมแต่งขึ้นมารวมอยู่ด้วย เรื่องเล่าจึงมีคุณค่าทั้งในแง่การบอกเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในครั้งนั้น และเป็นเรื่องราวที่แฝงไว้ด้วยความคิด ความเชื่อ และจินตนาการของผู้คน ดังนั้น การศึกษาความหมายทางวัฒนธรรมในเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ

2. ความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี

การวิเคราะห์เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในระดับลึกพบว่า เรื่องเล่ากลุ่มนี้มีความหมายทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจ 4 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่ากับภูมินามและสถานที่สำคัญในท้องถิ่น

เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวบอกเล่าประวัติของสถานที่สำคัญในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สงคราม ยกตัวอย่าง เรื่องเล่าของสถานที่ที่มีคำว่า “ค่าย” เช่น พุงค่าย บ้านค่าย ค่ายพระยาไทร ค่ายหยวก จะมีประวัติเล่าว่าเคยเป็นที่ตั้งของค่ายทหารในสู้รบ เป็นต้นว่า เรื่องบ้านพุงค่าย อำเภอยานตาขาว จังหวัดตรัง เล่าว่า บริเวณนี้เป็นสถานที่ที่เจ้าพระยานคร (น้อย) ระดมกำลังทหารตั้งค่าย เพื่อเตรียมตัวไปสู้กับพวกของหัวนมาลีที่บุกเข้ามายึดควนธานี หรือเรื่องเล่าของสถานที่ที่มีคำว่า “ทัพ” หรือ “ทับ” เช่น ทางทัพหลวงไทย ทับเที่ยง มักมีประวัติเกี่ยวกับกองกำลังทหารที่ไปสู้รบ เรื่องเล่าอีกจำนวนหนึ่งแม้ไม่ได้มีชื่อที่สื่อถึงการต่อสู้โดยตรง แต่เนื้อหาของเรื่องเล่ากลุ่มนี้ได้อธิบายประวัติของสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ

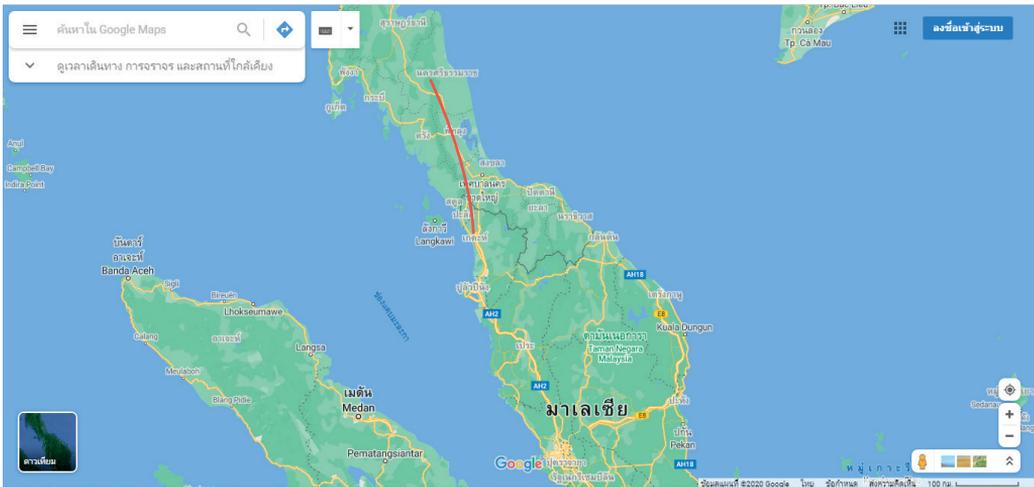
สงครามไว้ด้วย เช่น เรื่องตำบลอนตะโก อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช เล่าว่า พระอภัยเป็นแม่ทัพ ได้เดินทางไปรบที่ไทรบุรี หลังจากชนะสงครามจึงได้กวาดต้อนเชลยมาอยู่ที่บ้านของตน หนึ่งในนั้นคือ โต๊ะโป ให้ไปอยู่ริมทุ่งเงาะ ต่อมาทางราชการได้ประกาศให้ตั้งชื่อตำบลขึ้น ขณะนั้นบ้านโต๊ะโปเจริญมากที่สุด จึงได้เลือกบ้านโต๊ะโปเป็นที่ตั้งตำบลให้ชื่อว่า “ตำบลอนตะโก” ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “ตำบลอนตะโก”

ตัวอย่างเรื่องเล่าที่บอกเล่าประวัติสถานที่ในท้องถิ่นซึ่งเชื่อมโยงกับเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีแสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าดังกล่าวมีความหมายต่อผู้คนในท้องถิ่น จึงปรากฏการนำเรื่องเล่ามาใช้อธิบายความเป็นมาของสถานที่สำคัญ ยิ่งกว่านั้นบางแห่งมีเรื่องเล่าที่บอกเล่าประวัติของสถานที่หลายสำนวน แต่ชาวบ้านก็เลือกเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีมาใช้อธิบายความเป็นมาของสถานที่ อาจหมายความว่าชาวบ้านภูมิใจ ที่บรรพบุรุษในชุมชนมีส่วนร่วมในสงครามครั้งนั้นหรือชุมชนมีประวัติเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งสำคัญ จึงนำเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีมาใช้บอกเล่าประวัติของสถานที่สำคัญ และประวัติของชุมชน

2.2 เส้นทางโบราณ เส้นทางเดินทัพ และเส้นทางจาริกแสวงบุญ ทางสายเดียวกัน

เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจำนวนหนึ่งบอกเล่าการเดินทางของทหารเมืองนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และตรัง ไปยังไทรบุรี สามารถประมวลได้ 4 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางที่ผู้นำชุมชนต่าง ๆ ใช้ในการเดินทางไปเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อสมทบกับกองทัพของเจ้าพระยานคร (น้อย) 2) เส้นทางที่กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชใช้ในการเดินทางไปสู้รบที่ไทรบุรี 3) เส้นทางที่กองทัพเมืองนครศรีธรรมราชใช้ในการเดินทางไปยังเมืองตรัง อาจเพื่อไปยังอู่ต่อเรือเมืองตรัง แล้วลงเรือรบไปปากน้ำไทรบุรี และ 4) เส้นทางที่กองทัพเมืองสงขลายกทัพไปเมืองไทรบุรี เพื่อช่วยกันปราบฝ่ายข้าม

สันนิษฐานว่าเส้นทางการเดินทัพข้างต้น น่าจะเป็นเส้นทางที่ชุมชนต่าง ๆ ใช้ในการเดินทางไปมาหาสู่กันตั้งแต่อดีต ดังที่ ชลดดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ, ทวนธง คุรุจ้ออัน และพรไทย ศิริสาธิตกิจ ศึกษาเส้นทางการแสวงบุญของชาวสยามที่อาศัยอยู่ในรัฐเปอร์ลิสและรัฐเกดะห์ ประเทศมาเลเซีย เดินทางมายังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารพบเส้นทางสายสำคัญจากรัฐเกดะห์ เดินทางไปจันท์ โกลน เข้าสู่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผ่านอำเภอเมืองสงขลา แล้วเดินทางต่อไปยังวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร [17] ขณะที่แผนที่โบราณในหนังสือ *Royal Siamese Maps, War and Trade in Nineteenth Century Thailand* ก็แสดงเส้นทางจากนครศรีธรรมราชไปยังไทรบุรี เริ่มต้นจากนครศรีธรรมราชไปพัทลุง สะเดา (จังหวัดสงขลา) ตะหมิง ห้วยกา ตโกปาสุ แล้วเข้าสู่ไทรบุรี รวมเวลาเดินทางทั้งสิ้น 13-14 วัน [18] ข้อมูลที่กล่าวมาจึงทำให้เห็นเส้นทางที่ใช้ร่วมกัน ทั้งในการจาริกแสวงบุญและการเดินทัพจากนครศรีธรรมราชไปยังไทรบุรี คือ เริ่มต้นจากนครศรีธรรมราช ไปพัทลุง ผ่านสงขลา แล้วมุ่งหน้าสู่ไทรบุรี ซึ่งอาจเป็นเส้นทางโบราณสายสำคัญที่ผู้คนจากทั้งสองเมือง และเมืองต่าง ๆ ในคาบสมุทไทย-มาเลย์ ใช้ในการเดินทางไปมาหาสู่กันมาอย่างยาวนาน

ภาพที่ 1 เส้นขั้มนหาสันนิษฐานว่าเป็นเส้นทางการเดินทางที่พจากนครศรีธรรมราชไปยังไทรบุรีหรือเกดะห์
ดัดแปลงภาพจาก <https://www.google.com/maps/@5.995412,101.0057086,7z?hl=th>

2.3 การตั้งถิ่นฐานของชุมชนมุสลิมกับการผสมผสานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคใต้

เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีสองเรื่องบอกเล่าเหตุการณ์มุสลิมจากไทรบุรีลี้ภัยสงครามเข้ามาอยู่ในพื้นที่อำเภอตะโหมดและอำเภอบางแก้ว จังหวัดพัทลุง ทั้งยังพบเรื่องเล่าที่กล่าวถึงการกวาดต้อนชาวไทรบุรีไปอยู่ที่เมืองต่าง ๆ เรื่องราวดังกล่าวตรงกับข้อมูลในจดหมายเหตุมสมขัติที่บันทึกเหตุการณ์การยกทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบหัวเมืองมลายูในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้ว่า หลังจากเสร็จสงครามมีการกวาดต้อนชาวไทรบุรีส่งไปยังเมืองพัทลุง นครศรีธรรมราช ไชยา และกรุงเทพฯ [19]

ข้อมูลเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีทำให้มุสลิมไทรบุรีจำนวนมากต้องลี้ภัยและถูกกวาดต้อนไปยังเมืองต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมุสลิมไทรบุรีที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ใหม่เริ่มลงหลักปักฐานขยายครอบครัว เกิดเป็นชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่ขึ้นมา ขณะเดียวกันก็มีติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกที่เป็นคนพื้นถิ่นหรือกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา ส่งผลให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมในเวลาต่อมา ดังกรณีที่ตั้งาบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง เล่ากันว่าเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของมุสลิมกลุ่มหนึ่งที่อพยพมาจากไทรบุรี พื้นที่นี้มี “ประเพณีสองศาสนา” ที่มุสลิมและชาวพุทธในชุมชนตะโหมดจะมาประกอบพิธีกรรมรำลึกถึงบุคคลที่เคารพนับถือร่วมกัน ในวันที่ 15 เมษายนของทุกปี [20] อีกกรณีที่ตำบลชะรัด อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง เล่ากันว่าเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของมุสลิมที่ถูกกวาดต้อนมาจากไทรบุรี มีวรรณกรรมเรื่องเมืองลิต-หะมะเว เล่าเรื่องราวความรักของมุสลิมซึ่งเชื่อว่ามีต้นเค้าม้าจากเรื่องจริงในพื้นที่พิเชฐ แสงทอง และบัญญัติ เตส่วน ศึกษาวรรณกรรมเรื่องนี้พบว่า มีลักษณะที่แสดงถึงการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมมุสลิมและพุทธศาสนา ดังปรากฏการกล่าวอ้างถึงอำนาจคุณของพระไตรปิฎก ตลอดจนความเชื่อแบบพุทธศาสนาของชาวบ้านในเรื่องบุญ บาป และนรก [21]

อาจกล่าวได้ว่า ผลจากการลี้ภัยสงครามและการกวาดต้อนมุสลิมไทรบุรีมาอยู่ในเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ของประเทศไทย ทำให้วัฒนธรรมในหลายพื้นที่เป็นการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมพุทธศาสนาและอิสลามอย่างมีลักษณะเฉพาะ อีกทั้งพบว่า แม้เรื่องเล่าที่กล่าวถึงการตั้งถิ่นฐานของมุสลิมที่อพยพมาจากไทรบุรี

จะได้รับการบอกเล่า เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของกลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ แต่ก็เป็นการเล่าในลักษณะ ประนีประนอม โดยเลี่ยงการกล่าวอย่างตรงไปตรงมาถึงสาเหตุของการต้องอพยพเนื่องจากแพ้สงคราม เพื่อให้ กลุ่มคนเจ้าของเรื่องเล่าได้ภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตน ขณะเดียวกันก็ไม่ใส่อารมณ์โกรธแค้นลงไปในเรื่องเล่า อาจเพราะคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับกลุ่มคนส่วนใหญ่ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านศาสนาและ วัฒนธรรม กรณีนี้แสดงให้เห็นบทบาทของเรื่องเล่า ที่มีอิทธิพลต่อผู้อพยพให้สามารถปรับตัว สร้างการยอมรับ และอยู่ร่วมกับกลุ่มคนต่าง ๆ ในพื้นที่ใหม่ได้อย่างสงบสุข

2.4 การต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐสยามกับรัฐมลายู

เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีส่วนใหญ่กล่าวถึงสาเหตุของสงครามว่า มีที่มาจากไทรบุรี ซึ่งเป็นประเทศราชของสยามแข็งเมือง บุกล้อมตีเมืองต่าง ๆ ในบริเวณชายแดนและหัวขั้คารอบครอง โดยมองฝ่ายไทรบุรีเป็น “กบฏ” เรื่องเล่าจึงพยายามนำเสนอว่าชาวสยามได้ช่วยกันขับไล่และปราบกบฏไทรบุรี ขณะเดียวกันก็กล่าวถึงทหารไทรบุรีว่าเป็น “กลุ่มแขก” ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอิสลาม พวกของ หัวหน้าสี่ที่เข้าร่วมกับทหารไทรบุรี แล้วบุกเข้าตีเมืองตรัง หลายเรื่องเล่าว่าเป็น “แขกสลัด” ตัวอย่างเหล่านี้ สื่อความว่า คนในท้องถิ่นมองว่า ชาวไทรบุรีซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้าม ไม่ได้เป็นเพียงคู่ขัดแย้งในสงคราม หากแต่ยัง หมายรวมถึงกลุ่มคนต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมด้วย

เมื่อพิจารณาเหตุการณ์การสู้รบระหว่างสยามกับไทรบุรีในเรื่องเล่า จึงไม่ได้มีความหมาย แค่เพียงเมืองหลวงยกทัพไปปราบเมืองประเทศราชที่คิดแข็งเมืองเท่านั้น ทว่ากรณีไทรบุรีบุกเข้ามาตีเมืองสงขลา และเมืองตรัง โดยมีเมืองมลายูให้ความช่วยเหลือ ยังมีนัยสื่อถึงการต่อสู้อันระหว่งกลุ่มรัฐสยามกับรัฐมลายู ในคาบสมุทรแห่งนี้ด้วย ดังเห็นได้ว่าหากมองย้อนกลับไปก่อนจะมีรัฐชาติที่มีอาณาเขตชัดเจน คาบสมุทรไทย-มาเลย์ มีกลุ่มอำนาจที่สำคัญ ได้แก่ กลุ่มหนึ่ง คือ อาณาจักรอยุธยาที่มีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาและ แผ่อำนาจมาจนถึงดินแดนบริเวณคาบสมุทร อีกกลุ่มหนึ่ง คือ รัฐมลายูที่มีเมืองสำคัญ เช่น มะละกา ยะโฮร์ รวมถึงเมืองอื่น ๆ ที่ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทั้งนี้ รัฐสยามซึ่งพัฒนาจากการแผ่อำนาจของ ศูนย์กลางเป็นรัศมีออกไปตามลำดับในแบบหัวเมืองชั้นใน ชั้นนอกและเมืองประเทศราชนั้น ต่างจากโลกมลายู (Malay realm) ซึ่งเป็นหน่วยวัฒนธรรม (cultural expression) ของสังคมหรือชุมชนจำนวนมากที่นับถือ ศาสนาอิสลามร่วมกัน โดยชุมชนเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างกระจัดกระจายและแยกออกเป็นหน่วยเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ความสัมพันธ์จึงไม่ได้ตั้งอยู่ในแบบระบบบรรณาการแบบรัฐใหญ่กับรัฐเล็ก แต่มีความสัมพันธ์กันแบบ พันธมิตรบ้างและคู่แข่งบ้างตามเวลาและวาระ [22] อย่างไรก็ตาม ด้วยกลุ่มรัฐมลายูประกอบด้วยเมืองต่าง ๆ ที่นับถือศาสนาอิสลาม จึงมีความรู้สึกเป็นพี่น้องที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน เกาะเกี่ยวสัมพันธ์กันมากกว่าเมืองที่ ต่างศาสนา สิ่งนี้จึงอาจเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้ไทรบุรีพยายามปลดปล่อยตนเองออกจากความเป็นประเทศราช ของสยาม ซึ่งเป็นเมืองพุทธ เช่นเดียวกับที่ปัตตานี กลันตัน และตรังกานู ได้ต่อสู้มาโดยตลอด

น่าสังเกตว่าเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีที่เล่าว่าเมืองไทรบุรีเป็นกบฏ รวมทั้งที่กล่าวถึงหัวเมืองแขก อันได้แก่ ปัตตานี กลันตัน และตรังกานู เข้าข้างไทรบุรี ขณะที่เมืองนครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง และตรัง ช่วยสยามปราบขบถนั้น เรื่องเล่าเหล่านี้มีส่วนในการสร้างความหมายว่าหัวเมือง ชายแดนทางใต้ ส่วนหนึ่งอยู่ฝ่ายรัฐสยาม ขณะที่เมืองอีกส่วนหนึ่งอยู่ฝ่ายรัฐมลายู ส่งผลให้เมืองต่าง ๆ ที่อยู่ ฝ่ายสยามมีความรู้สึกเป็น กลุ่มพวกเหนียวแน่นยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันก็ผลัดเมืองอื่น ๆ ที่อยู่ข้างรัฐมลายูให้เป็น ฝ่ายตรงข้ามชัดเจนขึ้นด้วย เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจึงมีร่องรอยของการเป็น “เครื่องมือ”

อย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดความคิดเพื่อต่อรองความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐสยามกับรัฐมลายูที่แข่งกันขยายเขตอิทธิพลบนคาบสมุทรมหานี้อย่างยาวนาน

การศึกษาเนื้อหาและความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรียังทำให้พบว่าแม้การต่อสู้ระหว่างทหารทั้งสองฝ่ายจะผ่านมาร่วมสองศตวรรษ แต่เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรียังคงได้รับการบอกเล่าในท้องถิ่นต่าง ๆ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งในลักษณะเรื่องราวการสู้รบที่เชื่อกันว่า เคยเกิดขึ้นในชุมชน ประวัติของสถานที่ในชุมชนที่เชื่อมโยงเหตุการณ์สงคราม และบุคคลสำคัญของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับสงครามครั้งนั้น ปรากฏการเล่าทั้งในรูปแบบมุขปาฐะในโอกาสต่าง ๆ โดยกลุ่มคนเจ้าของเรื่องเล่า และการเผยแพร่ประวัติของชุมชนโดยหน่วยงานราชการ อีกทั้งน่าสนใจว่าเรื่องเล่าหลายเรื่องยังคงได้รับการสืบทอดตามสำนวนเดิม ขณะเดียวกันเรื่องเล่าอีกจำนวนหนึ่งมีการขยายความบางอนุภาคและบางเหตุการณ์สำคัญ ทำให้เรื่องเล่ามีเนื้อหาต่างไปจากเดิม ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีในปัจจุบันเป็น “ความทรงจำร่วม” (collective memory) ที่กลุ่มคนผลิตซ้ำและประกอบสร้างขึ้นใหม่เพื่อระลึกถึงเหตุการณ์ที่เคยเกิดขึ้นในสังคม อันแสดงถึงทัศนคติของกลุ่มคนที่มีต่อเหตุการณ์ในอดีตในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีกับอดีตของพวกเขาด้วย [23] อย่างไรก็ตาม ความทรงจำร่วมเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ อันเกิดจากการต่อรองกับสังคมปัจจุบันหรือเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมทางสังคมในแต่ละยุคสมัย ความทรงจำร่วมจึงมีผลต่อความคิดความเชื่อและการปฏิบัติของสมาชิกในกลุ่ม อันมีส่วนหล่อหลอมชุมชนให้เกิดอัตลักษณ์และกลายเป็นพลังทางสังคมได้ด้วย [24]

อภิปรายผล

การศึกษานี้ นอกจากได้ผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์แล้ว ยังได้ข้อค้นพบที่มีประโยชน์ต่อวงวิชาการ ดังนี้

ที่ผ่านมามีงานวิจัยที่ศึกษาเรื่องเล่าในเชิงคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่ง ผลงานที่สำคัญ เช่น งานวิจัยเรื่อง “ยวนสี่คว” ในชุมชนทางชาติพันธุ์ : เรื่องเล่า ความทรงจำ และอัตลักษณ์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยวนในจังหวัดนครราชสีมา ของ สุริยา สมุทคุปต์ และพัฒนา กิติอาษา ได้ศึกษาเรื่องเล่าในชุมชนไทยวนซึ่งกลุ่มคนใช้ในการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ เพื่อต่อรองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันและชุมชนเพื่อนบ้าน [25] อีกเรื่องเป็นวิทยานิพนธ์ชื่อ เรื่องเล่าท้าวสุรนารี : การสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยโคราชจังหวัดนครราชสีมาในบริบทของสังคมไทยร่วมสมัย ของ ณัฐกฤตา นามมนตรี ซึ่งศึกษาเนื้อหาของเรื่องเล่าและวิเคราะห์การใช้เรื่องเล่าท้าวสุรนารีในการประกอบสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวไทยโคราช [26] แม้ว่าบทความวิจัยนี้จะศึกษาเนื้อหาและความหมายทางวัฒนธรรมของเรื่องเล่าคล้ายกับผลงานข้างต้น แต่ต่างกันตรงที่ว่าบทความวิจัยได้ศึกษาการนำเรื่องเล่าเดิมมาใช้ในบริบทใหม่และด้วยวัตถุประสงค์ที่ต่างไปจากเดิมด้วย

ข้อค้นพบจากบทความวิจัยจึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาคติชนวิทยา กล่าวคือ ขณะที่เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีส่วนใหญ่ยังคงสืบทอดในรูปแบบมุขปาฐะ แต่ก็มีเรื่องเล่าหลายเรื่องเป็นเรื่องเล่าสำนวนใหม่ที่เกิดจากกลุ่มคนในท้องถิ่นได้ช่วยกันรวบรวมเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีซึ่งมีอยู่ในพื้นที่มาจัดเรียงให้สัมพันธ์กัน พร้อมทั้งสืบค้นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สงครามเพิ่มเติม แล้วนำเรื่องเล่าในพื้นที่ไปเกาะเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จากนั้นเรียบเรียง

เรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อบอกเล่าประวัติของท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” ที่กลุ่มคนช่วยกันเขียนขึ้นมา น่าสนใจว่าเมื่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เขียนขึ้นใหม่เผยแพร่สู่สาธารณะ ทั้งในรูปแบบเอกสารและทางสื่อออนไลน์ ปრაภฏการนำประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่บันทึกในรูปแบบลายลักษณ์นั้นมาบอกเล่าในรูปแบบมุขปาฐะอีกครั้ง ซึ่งเหมือนว่าเรื่องเล่าสำนวนใหม่ที่นำมาจากประวัติของท้องถิ่นในรูปแบบลายลักษณ์นี้จะได้รับการยอมรับมากกว่าเรื่องเล่าเดิมที่ชาวบ้านเล่าสืบทอดกันมา อาจเพราะการศึกษาเรื่องเล่าอย่างมีระบบระเบียบโดยผู้รู้และหน่วยงานรัฐในท้องถิ่นทำให้เรื่องเล่าที่เกิดขึ้นใหม่ น่าเชื่อถือยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม พบเรื่องเล่าสำนวนใหม่จำนวนหนึ่งเนื้อหาโน้มเอียงไปทางประวัติศาสตร์กระแสหลัก แง่หนึ่งสะท้อนว่าประวัติศาสตร์กระแสหลักยังคงมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการขึ้นนำสังคม แต่ขณะเดียวกันก็อาจหมายความว่าผู้คนในท้องถิ่นก็ยินยอมให้ถูกขึ้นนำด้วย

การเกิดเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีสำนวนใหม่ที่ยกบางประเด็นสำคัญมานำเสนอให้เด่นชัดและ มีรายละเอียดมากขึ้นนั้น ยังเป็นการสร้าง “ความทรงจำใหม่” เพื่อให้กลุ่มคนเกิด “ความทรงจำร่วม” เกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีที่เชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้สมาชิกรัฐและจดจำเรื่องราวของสังคมร่วมกันอันจะเป็นการเชื่อมโยงสมาชิกของสังคมเข้าไว้ด้วยกัน [27] ดังตัวอย่าง เดิมเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรี ในพื้นที่ตำบลดอนประดู่ อำเภอบางปะอิน จังหวัดพิจิตร เล่าเพียงว่าชาวดอนประดู่ช่วยทหารสยามสู้รบกับกองทัพไทรบุรี แต่ประวัติตำบลดอนประดู่ที่ประชาคมในตำบลช่วยกันเขียนขึ้นในขั้นหลัง นำเสนอข้อมูลในแง่ที่ว่าชาวดอนประดู่เป็นวีรบุรุษท้องถิ่นที่ช่วยปกป้องบ้านเมืองจากการรุกรานของข้าศึก ความหมายใหม่ของเรื่องนี้นี้อาจกล่าวได้ว่าเป็น การนิยามตัวตนหรือนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นตำบลดอนประดู่ว่าเป็นดินแดนแห่งผู้กล้าที่ช่วยปกป้องบ้านเมือง ซึ่งการนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นดังกล่าวทำให้ชาวตำบลดอนประดู่เกิดสำนึกร่วมทางประวัติศาสตร์และส่งผลให้ตำบลดอนประดู่มีความสำคัญขึ้นมาในสังคมปัจจุบัน กรณีนี้ทำให้เห็นกระบวนการเกิดเรื่องเล่าสำนวนใหม่ที่คนในท้องถิ่นช่วยกันเขียนขึ้นมา หรืออาจเรียกว่าเป็น “เรื่องเล่าจากเวทีประชาคม” รวมทั้งเข้าใจการแปรรูปแบบกลับไปกลับมาจากเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะไปเป็นเรื่องเล่าที่บันทึกในรูปแบบลายลักษณ์ และจากเรื่องเล่าที่บันทึกในรูปแบบลายลักษณ์มาเป็นเรื่องเล่าแบบมุขปาฐะอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งข้อค้นพบนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นคล้ายกันหลายพื้นที่ให้เข้าใจได้จากอีกแง่มุมหนึ่ง

อีกด้านหนึ่งก็มีผลงานที่ศึกษาเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีจากเอกสารทางประวัติศาสตร์เป็นต้นว่า วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับหัวเมืองประเทศราชหลายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2411) ของ ทวีศักดิ์ ล้อมลิ้ม เนื้อหาส่วนหนึ่งกล่าวถึงปัญหาการปกครองเมืองไทรบุรีและพระบรมราชโองบายของกษัตริย์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น [1] วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติในฐานะที่เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ ของ พรชัย นาคสีทอง [28] กล่าวถึงเหตุการณ์สงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีที่เอกสารดังกล่าวบันทึกไว้ ตั้งแต่การเตรียมราชการทัพและการเดินทางของทัพหลวง ไปจนถึงการกวาดต้อนครอบครัวและการจัดการกับครัวเรือนเมืองไทรบุรี ผลงานทั้งสองเรื่องเป็นการศึกษาเหตุการณ์สงครามจากเอกสารทางประวัติศาสตร์จึงทำให้ทราบประวัติศาสตร์สงครามในภาพรวม มีบางส่วนที่ พรชัย นาคสีทอง เจตนาทำนายบอก และท้องตราของข้าราชการในท้องถิ่นมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ ทำให้ทราบเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหัวเมืองต่าง ๆ ด้วย ทั้งนี้ พบว่าเรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีได้บอกเล่าเหตุการณ์สำคัญที่สุดคล้องกับวิทยานิพนธ์ ทั้งสองเรื่อง แต่เรื่องเล่าได้ให้

รายละเอียดของบางเหตุการณ์มากกว่า ข้อค้นพบจากบทความวิจัยนี้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ในแง่ทำให้รู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสงครามซึ่งเชื่อกันว่าเคยเกิดขึ้นในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นประการที่หนึ่ง ได้ทราบรายละเอียดของเหตุการณ์ต่าง ๆ นอกเหนือไปจากที่บันทึกไว้ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ เป็นประการที่สอง และเข้าใจความรู้สึกของผู้คนในท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากสงครามครั้งนั้นเป็นประการที่สาม

อนึ่ง ยังพบว่า เรื่องเล่าสงครามระหว่างสยามกับไทรบุรีมีคุณค่าทั้งในการศึกษาเชิงวัฒนธรรมในทางคติชนวิทยา และการศึกษาพัฒนาการของสังคมหรือชุมชนในทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อีกทั้งยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาในทางคติชนวิทยากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่าน่าจะมีศักยภาพเกื้อกูลต่อกัน แต่ที่ผ่านมายังไม่ปรากฏการกล่าวถึงวิธีบูรณาการการศึกษาในสาขาวิชาทั้งสองเข้าด้วยกันอย่างเป็นทางการชัดเจน ดังนั้น หากมีการแสวงหาวิธีบูรณาการการศึกษาในสาขาวิชาคติชนวิทยากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องเล่าในท้องถิ่นก็น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เข้าใจความคิดความเชื่อของกลุ่มคนและพัฒนาการของชุมชนต่าง ๆ ได้อย่างลุ่มลึก ทั้งยังจะเป็นแนวทางในการวิจัยเชิงสหวิทยาการทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้อีกแนวทางหนึ่ง

เอกสารอ้างอิง

- [1] Lomlim, T. (1972). *The relations between Siam and her Malayan tributary states in early Bangkok period (1782-1868)*. [Unpublished Master's Thesis, The collage of Education].
- [2] Phra Kru Kantayaphiwat. (2020, August 17). *Personal interview* [Personal interview].
- [3] Eawsriwong, N. (1993). *8th Puey Ungphakorn Keynote Presentation*. Faculty of Economics, Thammasat University.
- [4] Nimmanhaemin, P. (2002). *Study folk tales*. Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- [5] Na Thalang, S (Editor). (2015). *Thai Folktales in a changing world*. Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- [6] Choowan, Y. (2019). *Rescue a Thai Local history*. (2nd edition). Gypsy Group.
- [7] Eawsriwong, N. (2000). *Krung Taek, King Tak and Thai history: on history and thesis history*. Matichon.
- [8] Hatyaifocus. (2021). *2 The legend of Ban Phangla, Sadao*. <https://www.hatyaifocus.com/article/629-Hat Yai story-2-Legend-Ban Phangla-Sadao/>
- [9] Ministry of Tourism and Sports. (2021). *Holy Well (Wat Semachai)*. <https://thailandtourismdirectory.go.th/th/attraction/21532>
- [10] Kraisin, S. (2021). *Tha Samet is number one. Cha-uat is one of them*. <https://www.facebook.com/imvanpra/posts/10208565551692230>.
- [11] Rittapirom, B. (2009). *Knowledge of the legend of To na na Satun's great-grandfather*. Satun Provincial Administrative Organization.
- [12] *Memoirs of Plub Chaiwong*. (2002). (n.p.)
- [13] Phrakhray Prayut Thammarat. (2022, January 15). *Personal interview* [Personal interview].

- [14] Sukrakarn, C. (1998). Ban Khan Thong. *Sara Nakhon Si Thammarat*, 28(6), 34-36.
- [15] Thurajan, A. (1978). *History of the names of sub-districts and villages in Mueang Nakhon Si Thammarat District*. Nakhon Si Thammarat Province. [Unpublished Master's Thesis, Srinakharinwirot University].
- [16] Nakhon Si Thammarat Teachers College. (1988). *Report of the 4th Nakhon Si Thammarat History Seminar: Art and Culture of Nakhon Si Thammarat and the Economic and Social Changes of Nakhon Si Thammarat*. Nakhon Si Thammarat Teachers College.
- [17] Sangmanee Sirisatikit, C. Garudajon, T., & Sirisatikit, P. (2019). The Buddhism merit road of Siamese in Malaysia: An analysis of Thai and Malaysian cultural common heritage. *Inthanin Thaksinsan*, 14(1), 9-41.
- [18] Phasuk, S., & Stott, S. (2004). *Royal Siamese maps, war and trade in nineteenth century Thailand*. River Book.
- [19] Luang Udom Sombat. (1987). *Royal Letter Udom Sombat: Along with descriptions of Krom Phraya Damrong Rajanupap*. Fine Arts Department.
- [20] Chanthamat, S., Janong, C., Nongma, W., Chanseng, S., & Saengmanee Sirisatikit, C. (2021). Tradition of two religions in multicultural society to encourage the strengthening of community: A case study of Tamod Community, Tamod District, Phatthalung Province. http://www2.huso.tsu.ac.th/ncom/csd/csdful_pdf/c120.pdf.
- [21] Sangthong, P., & Taechuan, B. (2020). Literature and cultural integration: An analysis of roles. and the value of fiction, poems, stories "Mueang Sid-Mahawe" in Charat Community, Kong Ra District, Phatthalung Province. *Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences. Prince of Songkla University, Pattani Campus*, 16(2), 67-94.
- [22] Wirunha, C. (2008). *Some thoughts on Thai-Malay relations. in the historical dimension*. <http://www.openbase.in.th/files/ebook/textbookproject/tbj213.pdf>
- [23] Samutgupta, S., & Kitiasa, P. (2001). "Yuan Sikhio" in *ethnic junctions: stories, memories and identities of the Thai Yuan ethnic group in Nakhon Ratchasima Province*. Suranaree University of Technology.
- [24] Nammontree, N. (2015). *The narratives of Thao Suranaree : The construction of cultural landscape by the Thai-Khorat in Nakhon Ratchasima in the context of contemporary Thai society*. [Unpublished Doctoral dissertation, Mahasarakham University].
- [25] Halbwachs, M. (1992). *On collective memory*. The University of Chicago Press.
- [26] Naksithong, P. (2005). *The study of Luang Udomsombat's dispatches as a historical document*. [Unpublished Master's Thesis, Srinakharinwirot University].
- [27] Misztal, Barbara. (2003). *Theories of social remembering*. Open University Press.

[28] Sangkharat, U. (2015). From the memory area : To the historical community area. in Lertchai Sirichai and Suwit Maprasong (Ed.). *Meaning on the way : A synthesis article of young research, local history studies*. (pp.147-200). Research Fund Office.